

DOCENTENHANDLEIDING + OPDRACHTENBLAD 'WIE KAN IK NOG VERTROUWEN?'

INLEIDING

Voor de Tentoonstelling Wie kan ik nog vertrouwen? Homoseksueel in Nazi Duitsland en bezet Nederland, is een educatief programma samengesteld, dat zich met name richt op de hogere leerjaren in het voortgezet onderwijs. Hiermee worden leerlingen in staat gesteld om kennis en inzicht te verwerven m.b.t. de vervolging van homoseksuelen door de nazi's.

Het educatieve programma is zodanig opgezet dat een bezoek aan de tentoonstelling niet een nadrukkelijke voorwaarde is voor het uitvoeren ervan. Via de website is al het benodigde materiaal te verkrijgen.

VERANTWOORDING

In het kader van de Rechtsherstelgelden homoseksuelen (Kamerbesluit 2001) heeft de uitvoerende commissie gemeend dat naast een feitelijke reconstructie van het lot van vervolgte homoseksuelen in Nederland, het eveneens van belang is dat een wijde kring kennis neemt van wat deze groep overkomen is.

Voor de verwezenlijking van dat doel heeft de commissie opdracht gegeven aan de Nederlandse tak van IHLIA om een tentoonstelling te organiseren. Voorts heeft zij gemeend daarbij speciale aandacht te geven aan het voortgezet onderwijs. Enerzijds vanuit de gedachte dat het kweken van historisch besef bij een generatie die verder dan ooit afstaat van de Tweede Wereldoorlog, een belangrijke en zinvolle taak is, anderzijds dat in het voortgezet onderwijs structureel weinig aandacht aan het lot van de homoseksuelen in het Derde Rijk en de door Duitsland bezette gebieden, wordt gegeven.

NHOUD

Het educatief programma kent de volgende onderdelen:

- * Een (digitale) tentoonstellingskrant met daarin een historisch overzicht, bronnenmateriaal en portretten van vervolgte homoseksuelen.
- * Een opdrachtenblad behorend bij de tentoonstellingskrant.
- * Een samenwerkend leren opdracht (SLO), waarbij leerlingen in zogenaamde expertgroepjes informatie selecteren, verwerken en presenteren.
- * Een compleet digitale les (vanaf medio 2007 beschikbaar)

Gelet op de relatief complexe aard van het onderwerp is zowel de tentoonstellingskrant als de digitale les afgestemd op Havo/VWO-niveau. De wenselijkheid voor een aparte VMBO-versie wordt nog nader onderzocht.

De tentoonstellingskrant in combinatie met het opdrachtenblad is met name bedoeld als begeleidend educatief materiaal bij de tentoonstelling. Docenten en leerlingen worden zo in staat gesteld om na het tentoonstellingsbezoek nader op het onderwerp in te gaan. De SLO is speciaal ontworpen voor docenten en leerlingen die niet de tentoonstelling bezoeken, maar toch met het onderwerp aan de slag willen gaan. Leerlingen gaan namelijk zelf aan de slag met het bestuderen en verwerken van de informatie

DOELSTELLINGEN

- * Docenten Geschiedenis/Mens en Maatschappij toegang tot een digitaal onderwijsveld te bieden, zodat leerlingen op zelfstandige wijze kennis verwerven m.b.t. de vervolging van homoseksuelen tijdens de Tweede Wereldoorlog/Derde Rijk.

* Leerlingen inzicht te verschaffen in de precare positie van homoseksuelen in de nationaal-socialistische gemeenschap.

* Leerlingen te attenderen op de hedendaagse precare positie van homoseksuelen in een aantal (niet-)Europese landen.

AANSLUITING KERNDOELEN

Inhoudelijk past het onderwerp bij de opkomst van Hitler en de stichting van het Derde Rijk en de vervolging van 'contragenen'. In het laatste geval biedt het een aanvulling op de Jodenvervolging (Domein H, nr. 21).

Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan hedendaagse varianten van homovervolging in de wereld. In dit geval werkt de homovervolging door de nazi's en de relatief late decriminalisatie van homoseksualiteit in Duitsland als een eye-opener. Daarna kunnen leerlingen dan recente incidenten in (niet-)Europese landen gaan bestuderen (Iran, Saoedi-Arabik, Polen, Roemenik, etc.).

ONDERWIJSKUNDIGE ASPECTEN

De tentoonstellingskrant en de SLO zijn in eerste instantie bestemd voor klas 3 Havo/Vwo. Als motivatie voor deze keuze geldt dat het onderwerp inhoudelijk het best aansluit en dan nog iedere leerling geschiedenisonderwijs krijgt.

In didactisch opzicht leent de tentoonstellingskrant zich meer voor een klassikale, docentgestuurde onderwijsvorm (lezen en vragen maken). Het niveau van de teksten is echter zodanig dat leerlingen ook zelfstandig de stof eigen kunnen maken.

De SLO kent een meer activerende didactiek. Leerlingen kunnen of zelfstandig de vragen en opdrachten maken of in groepjes werken aan een opdracht waarbij zij de informatie zelf moeten verwerken door een creatief product te vervaardigen.

De geschiedkundige vaardigheden (Domein A) die door het verwerken van de opdracht geoefend worden, zijn voor een deel afhankelijk van de gekozen onderwijsvorm. Bij een keuze voor de SLO wordt automatisch gekozen voor samenwerkend leren. Dit betekent dat met name de onderzoeksvaardigheden aan bod komen, waarbij een passant ordening, causaliteit, standpuntbepaling, betrouwbaarheid van bronnen ook worden meegenomen. De verwerkingsvragen en opdrachten die bij de tentoonstellingskrant horen, richten zich meer op het verkrijgen van begrip en inzicht.

Voor VMBO (KGT) en het basisonderwijs (groep 7 en 8) is geen apart educatief product gemaakt. Aan docenten die de opdracht in de bovenbouw willen afnemen, wordt aangeraden de leerlingen de SLO te laten maken.

OPBOUW

Voor de tentoonstellingskrant is gekozen voor een modulaire opbouw. De SLO integreert twee modules in een groepsopdracht en biedt de derde als extra opdracht aan:

	Module	Opdrachtenblad	
1	Homovervolging in Nazi Duitsland	blz 1 + 2	groepsopdracht
2	Homovervolging in bezet Nederland	blz 3 + 4	groepsopdracht
3	Homovervolging in de 21e Eeuw	blz 5 Extra Opdracht	

De tentoonstellingskrant biedt de docent de mogelijkheid om in twee of drie modules de stof

te behandelen. Hierbij geldt wel de eis dat module 2 altijd samen met module 1 moet worden gekozen. Bij de SLO is het minimum altijd twee modules. Welke optie ook gekozen wordt, de leerlingen kunnen in maximaal 3 lesuren van 50 min. de drie modules afronden.

RANDAPPARATUUR

Voor de tentoonstellingskrant kan gekozen worden voor een schriftelijke of digitale verwerking. In het eerste geval moet het benodigde materiaal (krant+opgave) gedownload, uitgeprint en gekopieerd worden. In het tweede geval moet elke leerling de beschikking hebben over een computer met internetaansluiting.

De SLO kan alleen digitaal worden gemaakt. Voldoende computers en printers zijn vereist. Voor de presentatie is eventueel een beamer nodig.

LESIDEEËN

* Een goede instap voor het onderwerp is de documentaire Paragraaf 175. Hierin komen overlevenden aan het woord. Vooral het fragment waarin Heinz Fleischer aangeeft dat hij na de oorlog niet met anderen over zijn jarenlange gevangenschap kon spreken, is zeer aangrijpend (zie tentoonstellingskrant blz. 25).

* Een belangrijk thema in de tentoonstelling en de krant is de reactie van individuen op de druk van totalitaire regimes. Dit thema kan natuurlijk breder worden uitgewerkt. Het belang van een democratische samenleving waarin burgers rechten, maar ook verantwoordelijkheden hebben kan eveneens worden aangestipt.

* Als alternatieve afsluiting kan ook worden gekozen voor een debat over homorechten wereldwijd.

* De vervolging van homoseksuelen door de nazi's kan ook als casus getoetst worden. In dit geval hebben leerlingen vooraf geen kennis verworven over dit onderwerp, maar moeten zij op de toets aan de hand van informatie uit bronnen de vervolgingsproblematiek van deze groep vergelijken met die van een andere groep vervolgd, waarover zij wel het een en ander dienen te weten.

COPYRIGHT

Tentoonstellingskrant en het educatieve materiaal zijn auteursrechtelijk beschermd. Voor vragen, opmerkingen, etc., neemt contact op met Stichting IHLIA.

Leerlingeninstructie

Samenwerkend Leren Opdracht bij Wie kan ik nog vertrouwen?

INSTAP

Na de machtsovername door Hitler op 30 januari 1933 wisten we dat er spoedig een einde zou komen aan het rijke verenigingsleven van homoseksuelen en lesbiennes. De vele roze café's en nachtclubs in Berlijn werden vrijwel meteen door de Nazi's gesloten. Gaandeweg verdwenen er meer en meer van mijn politieke, Joodse en homoseksuele vrienden. De angst onder de achterblijvers voor de Nazi's werd groter en groter. Elk moment van de dag moest je voorzichtig zijn, je gevoelens diep verborgen houden. Zelfs op bezoek gaan bij een vriend was een risicovolle onderneming. Twaalf lange jaren heeft dit geduurd.

De man die deze woorden heeft uitgesproken, heeft nog geluk gehad. De Nazi's hebben hem niet opgepakt. Maar tienduizenden mannen is dat wel overkomen. Schattingen over het aantal homoseksuelen dat in concentratiekampen om het leven zijn gekomen spreken van zo'n kleine 10.000 slachtoffers.

Van de meeste van deze mannen weten wij niets. Slechts een paar overlevenden zijn in staat

gesteld hun verhaal te doen. Het wordt tijd dat daar verandering in komt. Aan jullie de opdracht om te onderzoeken hoe de vervolging van homoseksuelen eruit zag.

OPDRACHT

In een groepje verzorg je samen met drie anderen een presentatie over de vervolging van homoseksuelen in het Derde Rijk (1933-1945) en het door Duitsland bezette Nederland. Om een goede presentatie te kunnen houden, is het nodig dat jullie eerst een eindproduct maken, dat jullie kunnen gebruiken voor de presentatie.

EINDPRODUCT

Bijlage voor in de plaatselijke krant: Ontwerp een pagina (a-3 formaat) vol met artikelen en illustraties over de homovervolging. Informatieve poster: Ontwerp een papieren of digitale (Microsoft Publisher) poster met veel beeldmateriaal, korte teksten en een uitdagende vormgeving.

Powerpointpresentatie: Ontwerp een reeks dia's met special effects zodat je presentatie aan kracht wint.

Website: Bouw een website en link teksten en illustraties om zo de hoofdvraag te beantwoorden.

WERKVORM

In groepjes van vier ga je aan de slag. Ieder groepslid houdt zich bezig met de beantwoording van twee deelvragen (zie onder). Voordat jullie aan de slag gaan, moet er wel een voorzitter en secretaris aangewezen worden.

ONDERZOEKSVRAGEN

De hoofdvraag luidt: Hoe zag de vervolging van homoseksuelen in het Derde Rijk en het door Duitsland bezette Nederland eruit?

De deelvragen zijn:

1. Wat waren de redenen van de Nazi's om homoseksuelen te vervolgen?
2. Welke maatregelen namen de Nazi's tegen homoseksuelen?
3. Hoe spoorden de Nazi's homoseksuelen op?
4. Wat gebeurde er met gearresteerde homoseksuelen?
5. Wat gebeurde er met lesbische vrouwen?
6. Hoe leefden homoseksuele mannen en vrouwen in het Derde Rijk?
7. Hoe zag de homovervolging er in bezet Nederland (1940-1945) uit?
8. Wat gebeurde er na de Tweede Wereldoorlog met de slachtoffers?

PLAN VAN AANPAK

1e lesuur

Lees samen met de andere groepsleden de instructie en de oriëntatie aandachtig door (3 min.)

Verdeel de taken van voorzitter en secretaris en overleg met elkaar wat het eindproduct wordt en wie welke deelvragen gaat maken. (2 min.)

Klik op bronnenmateriaal en beoordeel welke bronnen jij nodig hebt voor jouw deelvragen. (7-10 min.)

Ieder groepslid bestudeert zijn eigen bronnen en beantwoordt de deelvragen in een kort verslag van ongeveer 15-20 regels. (25 min.)

Besprek gezamenlijk de resultaten. (5 min.)

2e lesuur

Lees eerst de verslagen nog eens door (5 min.)

Bespreek met elkaar hoe het eindproduct eruit moet zien: welke illustraties kiezen we, hoe kunnen we de informatie het beste aanbieden. (5-10 min.)

Verdeel de taken en ga aan de slag. (20 min.)

Voeg alles bij elkaar. (5-10min.)

BEOORDELINGSCRITERIA

- Inhoud: correct gebruik van historische gegevens (jaartallen, feiten, meningen, etc.)
- Vormgeving: aantrekkelijke opmaak, indeling tekst en illustraties, gebruik van tussenkopjes, titels.
- Stijl: eigen woorden, spelling en zinsbouw.
- Proces: logboek, evaluatie.

WAARDERING

Wordt door de docent bepaald.

BRONNEN

De informatie die jullie nodig hebben staat op de volgende sites. Let op sommige zijn Engels-talig.

www.vertrouwen.nu/

Op deze site staat de tentoonstellingskrant van Wie kan ik nog vertrouwen?
Homoseksueel in Nazi Duitsland en bezet Nederland

<http://www.ushmm.org/museum/exhibit/online/hsx/>

Site van het Amerikaanse Holocaust Memorial Museum. Deze link verwijst naar een digitale tentoonstelling over de vervolging van homoseksuelen.

<http://www.ushmm.org/museum/exhibit/online/doyourememberwhen/co/co.htm>

Site van hetzelfde museum. In deze online tentoonstelling staat het verhaal van de Joodse homoseksueel Gad Beck centraal.

<http://www.annefrank.nl/werkstuk/bronnenbank.asp?oid=158>

Site van de Anne Frank stichting. De link verwijst naar een paar bronnen over de homovervolging.

<http://www.bevrijdingintercultureel.nl/homoseksuelen.html>

Beknopte biografieën van homoseksuele verzetsstrijders in Nederland.

http://www.coc.nl/dopage.pl?thema=any&pagina=algemeen&algemeen_id=171

Beknopte geschiedenis van het COC.

<http://www.ihlia.nl/dopage.pl?pagina=pdflib&vestiging=ihlia>

De digitale collectie bevat o.a. de eerste homoseksuele tijdschriften van Nederland: Wij (1932) en Levensrecht (1940).

Opgavenblad Wie kan ik nog vertrouwen?

INSTRUCTIE

Dit opgavenblad is zowel digitaal als in gedrukte vorm te gebruiken.

Onder elke vraag is ruimte om het antwoord in te vullen

De bladzijdennummers verwijzen naar de Tentoonstellingskrant

Veel succes

Instap

1 Het onderwerp dat in deze les centraal staat heeft veel te maken met de Tweede Wereldoorlog en het nazisme. Denk hierover kort na en noteer vijf zaken die bij deze twee begrippen passen.

2 De Tentoonstellingskrant gaat over de vervolging van homoseksuelen door de Nazi's. Wat weet je hier al van? Beantwoord onderstaande vragen. In welke omstandigheden leefden homoseksuelen voordat Hitler in 1933 aan de macht kwam?

Wat was de voornaamste reden dat de nazi's homo's gingen vervolgen?

Werden lesbiennes ook vervolgd door de nazi's?

Wat voor onderscheidingsteken droegen homoseksuelen in de concentratiekampen?

Hoeveel homoseksuelen zijn in concentratie- en vernietigingskampen vermoord?

Wat gebeurde er na de bevrijding in 1945 met de homoseksuele slachtoffers van het nazibewind?

Verwerking

3 De periode 1918-1930 was voor homoseksuelen in Duitsland een 'gouden tijd'. Leg uit wat met deze zin wordt bedoeld.

(blz. 4+5)

4 Kijk goed naar onderstaande afbeeldingen. Welke verandering kun je zien?

Afb. 1 Voorgevel van 'Eldorado', jaren '20

Afb. 2 Voorgevel van Eldorado in 1933

5 In 1933 kwam Hitler aan de macht. Twee jaar later begon de homovervolgung. Welke reden geeft de leider van de SS, Heinrich Himmler, voor het uitroeien van homoseksuelen? (blz. 20)

6a In hun 'strijd tegen homoseksualiteit' hebben de nazi's ook de anti-homowet Paragraaf 175 aangescherpt. Welke gevangenisstraf kon je maximaal krijgen?

b Uit artikel 175a blijkt dat de nazi's bepaald homoseksueel bedrag streng bestrafden. Geef in eigen woorden weer welk gedrag zwaar werd gestraft. (blz.10)

7a In 12 jaar tijd hebben de nazi's ongeveer 100.000 homoseksuelen vervolgd. Toch is dit aantal vrij 'klein'. Welke twee redenen kun je hiervoor aanwijzen? (blz. 10+12)

b Uit cijfers blijkt dat aangiftes een belangrijke rol hebben gespeeld bij de arrestatie en veroordeling van homoseksuelen. Beredeneer dat de Gestapo aangiftes nodig had om verdachten te kunnen laten berechten.

8 In de krant staan de lotgevallen van drie mannen die in concentratiekampen hebben gezeten: Heinz Heger (blz. 15), Robert Odeman (blz. 16) en Heinz Fleischer (blz. 25). Albrecht Becker werd ook door de politie gearresteerd. Komt zijn verhaal overeen met dat van de anderen? Motiveer je antwoord.

Albrecht Becker had nooit een geheim van gemaakt van zijn homosexualiteit, ook niet toen hij zich moest melden bij de politie. Albrecht heeft geluk. Hij komt er vanaf met een gevangenisstraf van enkele maanden. Na zijn terugkeer in het dorp van zijn ouders, verveelt hij zich. Hij meldt zich vrijwillig aan voor het leger en wordt ook geaccepteerd. Dankzij zijn fotocamera maakt hij tijdens zijn dienstitijd vele vrienden.

Albrecht overleeft de oorlog zonder in een concentratiekamp te belanden. Na de bevrijding emigreert hij naar de VS.

9a Op blz. 23 staan cijfers over de homovervolging van de nazi's. Vul onderstaande tabel in:

Categorie	Aantal
Gearresteerde homo's	
Veroordeeld tot gevangenisstraf	
Naar concentratiekamp gestuurd	
In concentratiekampen vermoord	

b De overlevingskansen voor homoseksuelen in concentratiekampen waren minimaal. Welke verklaring is hiervoor te vinden (blz. 7).

10 Stelling: 'De bevrijding voor de homoseksuele slachtoffers van het nazisme kwam niet in 1945, maar veel later.' Geef twee argumenten voor deze stelling (blz. 25+ 26)

Toepassing

11 In de tentoonstelling staat een aantal vragen centraal. In het verhaal van Werner en Franz (blz. 13+14) worden deze vragen gedeeltelijk beantwoord. Lees het stuk aandachtig door en geef vervolgens per vraag aan in hoeverre deze beantwoord kan worden:

Wie kan ik nog vertrouwen?
Hou je nog van mij?
Ik ben een mens, een individu.
Heb ik ooit geleefd?

Check

12 Kijk nog eens naar het antwoord van vraag 2. Wat klopt wel en wat niet.

Instap

1 Lees het citaat onderaan op blz. 4 en de introtekst op blz. 5. Wat voor beeld van de Nederlandse samenleving wordt er gegeven?

2 Geef in eigen woorden weer hoe tolerant de Nederlandse overheid voor de oorlog was tegenover homoseksuelen.

Verwerking

3 De Duitse bezetter heeft in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog homoseksuelen vervolgd. In de meeste andere landen die de nazi's bezet hielden, is dit niet gebeurd. Welke redenen gebruikten de Duitsers om in Nederland wel homoseksuelen te vervolgen? (blz. 7)

4 Welke stappen namen de Duitsers in hun 'strijd' tegen homoseksualiteit? (blz. 7+8)

5 Lees onderstaande bron. Beargumenteer of wat HJ is overgekomen typerend is voor het vervolgingsbeleid door de nazi's in Nederland. (blz. 8)

H.J., in 1923 in Arnhem geboren, had enkele joodse homoseksuele vrienden. In zijn omgeving was men van zijn homoseksualiteit op de hoogte, maar dat had nooit problemen gegeven. Regelmatig werd hij in het begin van de bezettingstijd door een aantal politieagenten aangehouden die hem dan vroegen wat hij moest met een bepaalde jongen waarmee hij gesignaleerd was. Begin 1941 werd hij 's nachts om 2 uur door Duitse SS-ers en een Nederlandse SS-er van zijn bed gelicht en overgebracht naar de gevangenis in Arnhem. Daar werd hem naar de onderduikadressen gevraagd van zijn homoseksuele joodse vrienden. Hij werd bedreigd en ernstig mishandeld. Zijn zuster wist door de Nederlandse SS-er geld aan te bieden te bewerkstelligen dat H.J. na 8 maanden gevangenis naar een werkkamp mocht: Bostedt in Sleeswijk-Holstein. In het najaar van 1944 werd hij op medische gronden uit het kamp ontslagen. Terug in Nederland moest H.J. voor de Wehrmacht-bakkerij meel sjouwen; kort erop

werd Arnhem geëvacueerd.

Hoewel deels invalide ging H.J. na de oorlog werken. Om dit te kunnen, heeft hij uit angst voor registratie een en ander na de oorlog aanvankelijk niet aangegeven. Op verzoeken om een uitkering die hij in 1976 uiteindelijk toch deed werd negatief geantwoord, omdat men vond dat er te weinig bewijs was. In de zomer 1980 werd hem door een ambtenaar meegedeeld dat deze er nog nooit van had gehoord dat homo's in de oorlog vervolgd werden.

6 Vrij veel homo's pleegden tijdens de oorlog verzet. Welke twee oorzaken geven hiervoor een verklaring? (blz. 22)

7 Betekende de bevrijding in 1945 ook automatisch een einde aan de homovervolging in Nederland? (blz. 8+26)

8 Geef commentaar op de volgende stelling: 'De homo-emancipatie is een langdurig proces geweest dat vlak na 1945 begon en pas in 2001 voltooid werd.' (blz. +27)

Vergelijking

9 De homovervolging in Nazi Duitsland vertoont zowel overeenkomsten als verschillen met die in bezet Nederland. Geef dit steeds per punt aan:

Wetgeving

Opsporingsactiviteiten

Strafmaat

Aantal slachtoffers

10 Er zijn ook verschillen en overeenkomsten aan te wijzen in de manier waarop de Nederlandse en Duitse regering na 1945 met de homoseksuele slachtoffers van het nazibewind zijn omgegaan. Toon dit aan de hand van de informatie op blz. 26 en 27 aan.

In Nederland hebben homoseksuelen dezelfde rechten als heteroseksuelen. Helaas zijn er nog vele landen in de wereld waar homoseksuelen nog altijd vervolgd worden. Iran is zo'n land. Op bladzijde 28 kun je het schokkende en trieste verhaal lezen over Mahmoud en Ayaz, twee tieners die vanwege hun homoseksualiteit tot de strop werden veroordeeld.

Mensenrechtenorganisaties als Amnesty International en de International Gay and Lesbian Rights Commission komen voor hen op en proberen druk uit te oefenen op regeringen van de landen waar mensenrechten worden geschonden (zie de lijst onderaan), maar ook van westerse landen om actie te ondernemen. Jammer genoeg wordt er nog te weinig naar mensenrechtenorganisaties geluisterd. Maar hoe meer mensen protesteren tegen het schenden van mensenrechten, hoe groter de kans dat er iets verbetert.

OPDRACHT

Schrijf een protestbrief aan de regering van een land waar homoseksuelen wettelijk gezien vervolgd kunnen worden. Je kunt via Amnesty en andere mensenrechtenorganisaties controleren of er bij hen meldingen zijn binnengekomen over het vervolgen van homoseksuelen in dat land. Bedenk zelf argumenten voor het afschaffen van anti-homowetten.

LINKS

http://www.amnesty.nl/thema/thema_gayrights

<http://www.iglhrc.org>

<http://hrw.org>

The following countries have enforceable laws against sex between consenting adults of the same sex. Click on a country name for more complete information. |A| Afghanistan, Algeria, Angola |B| Bahrain, Bangladesh, Barbados, Benin, Bhutan, Botswana, Brunei, Burma (see Myanmar), Burundi |C| Cameroon, Cape Verde, Cook Islands |D| Democratic Republic of Congo, Djibouti |E| Eritrea, Ethiopia |F| Fiji Islands |G| Gambia, Ghana, Grenada, Guyana, Guinea |I| India, Iran |J| Jamaica |K| Kenya, Kiribati, Kosovar Autonomous Republic, Kuwait |L| Laos, Lebanon, Liberia, Libya |M| Malawi, Malaysia, Maldives, Marshall Islands, Mauritania, Mauritius, Morocco, Mozambique, Myanmar (Burma) |N| Namibia, Nauru, Nepal, Nicaragua, Nigeria, Niue |O| Oman |P| Pakistan, Papua New Guinea |Q| Qatar |R| Russia: Chechnya |S| Saint Lucia, Saudi Arabia, Senegal, Seychelles, Sierra Leone, Singapore, Solomon Islands, Somalia, Sri Lanka, Sudan, Swaziland, Syria |T| Tajikistan, Tanzania, Togo, Tokelau, Tonga, Trinidad and Tobago, Tunisia, Turkmenistan, Tuvalu |U| Uganda, United Arab Emirates, Uzbekistan |W| Western Sahara, Western Samoa |Y| Yemen |Z| Zambia, Zimbabwe

Bron: <http://www.iglhrc.org/site/iglhrc/content.php?type=1&id=77#AZCountry>